

De overlevingsdrang van de West-Vlaamse musea

Jan Bart Van In • publicatieverantwoordelijke West-Vlaanderen Werkt

West-Vlaanderen telde op 1 januari 2013 123 musea en museale bezoekerscentra, waarvan 75 inrichtingen die beheerd of aangestuurd worden door de overheid en 48 private initiatieven. Samen bieden ze werk aan ruim 515 medewerkers in loondienst en ze worden bijgesprongen door een 'regiment' van nog eens ruim 500 losse medewerkers en vrijwilligers. De museumhype is in dit digitale tijdperk nog niet over: ze ontvangen jaarlijks bijna 2 miljoen bezoekers en sinds 1 januari 2012 openden 6 nieuwe initiatieven hun deuren. Circa 40 bestaande musea melden dat zij in de komende jaren hun collectie, concept of inrichting willen vernieuwen of uitbreiden. Daarentegen verklaren 18 actoren dat ze deficitair zijn. Slechts drie (private) musea stellen ronduit dat hun toekomst onzeker is.

Deze bevindingen spruiten voort uit een bevraging van de West-Vlaamse musea door Hogeschool KHBO-VIVES in opdracht van West-Vlaanderen Werkt.

Het West-Vlaamse museumlandschap is heel divers en kleurrijk, zeg maar een lappendeken. Het omvat zowel de gerenommeerde kunsthistorische collecties zoals Groeninge in Brugge, het Permekemuseum in Jabbeke en Mu.ZEE-Romestraat in Oostende, als multimediale musea zoals In Flanders Fields in Ieper en Domein Raversijde. Maar er krioelt ook een bonte waaier aan heem- en geschiedkundige musea en initiatieven die steunen op een private collectie zoals oldtimers, kappers- en slagerequipment of oorlogsrelicten.

In dit themanummer hebben we vooral aandacht voor de sociaaleconomische dynamiek van deze culturele actoren: welke tewerkstelling genereren ze? Hoe zit hun juridische structuur in elkaar? Hoeveel bezoekers ontvangen ze op jaarbasis? Zijn de inkomsten en uitgaven in evenwicht? Krijgen ze overheidssubsidies en worden ze gesponsord door private donoren? Dat alles was het voorwerp van een bevraging die WES organiseerde in samenwerking met de Brugse Hogeschool KHBO, die in september 2013 opgaat in de West-Vlaamse fusiekoepel Vives.

Een team van 14 studenten van het tweede jaar *bachelor opleiding Toerisme en Recreatiemanagement*, onder leiding van docent en bibliothecaris Joris Vandeputte, trok in de periode november-december 2012 het (museum) veld in en enquêteerde de West-Vlaamse musea ter plaatse. In een beperkt aantal gevallen gebeurde de bevraging via de telefoon.

Aan het onderzoek participeerden 105 musea en belevingscentra op een totaal van 123, goed voor een respons van 85% en dat staat garant voor een hoge

representativiteit. Van de musea die finaal niet hebben meegewerkt aan de enquête konden we sommige basisgegevens terugvinden op hun website en/of via andere internetbronnen. Drie musea waren op het moment van de bevraging gesloten wegens verbouwingen of wegens een geplande verhuizing naar een nieuwe locatie: het provinciaal museum Stijn Streuvels in Ingoogem, het Begijnhofhuisje en het Vlasmuseum beiden in Kortrijk.

De interne keuken...

De enquête van het KHBO-team leert dat onze provincie **123** musea en museale bezoekerscentra rijk is. Daarvan opereren er **75** onder de voogdij van de overheid, waaronder 65 musea die rechtstreeks of onrechtstreeks gelinkt zijn met hun stad of gemeente. Er zijn drie provinciale musea (Raversijde, landbouwmuseum Bulskampveld en Stijn Streuvels) en drie musea die ressorteren onder de koepel van Mu.ZEE vzw (zie verder pagina 16) die een krachtenbundeling is van de Provincie West-Vlaanderen en de stad Oostende. De overige **48** musea en belevingscentra zijn private initiatieven.

Van de 123 West-Vlaamse musea opereren er 47 onder het statuut van een vzw, waaronder ook 23 inrichtingen die gelinkt zijn met de lokale overheid. 9 private musea zijn ingebed in een vennootschap,

foto © Sarah Bauwens

10 andere functioneren als eenmanszaak, nog eens 7 als feitelijke vereniging en de overige **50** musea zijn openbare instellingen.

Anciënniteit

Slechts 10 musea dateren reeds van vóór WO II. Het merendeel (69%) van de West-Vlaamse musea opende zijn deuren in de periode tussen 1980 en einde 2011. 18% van de populatie kent zijn oorsprong tussen 1945 en 1979. Een reeks van 6 nieuwe initiatieven opende zijn deuren sinds 1 januari 2012. Dat zijn de overheidsgerelateerde musea **Miummm Huis van de Voeding** in Roeselare en het oorlogsmuseum **Cabour WO-2** in Adinkerke (De Panne) en vier private initiatieven: het **Kappersmuseum** in Roeselare, het **Jukeboxmuseum** in Menen, **Hof Bladelin** en **Historium** in Brugge, dat zich als een historische belevingsattractie profileert.

In de afgelopen jaren sloten ook een aantal (voornamelijk private) musea de deuren. We vermelden het Archeologisch Museum, het Museum van de Vinkensport en Pijp en Tabak, die alle drie tot en met begin 2012 gevestigd waren in Harelbeke. Maar ook het landbouwmuseum uit Wingene en het Museum voor Sleutel en Slot in Koksijde hielden het recent voor bekeken.

Tewerkstelling en financiën

Van de 105 bevroegde West-Vlaamse musea dragen er 35 (een derde) een erken-

ning of een kwaliteitslabel van de Vlaamse overheid. Dat zijn 32 van de 68 bevroegde overheidsmusea maar ook 3 van de 37 private respondenten.

De enquête peilde onder meer naar de **tewerkstellingsfactor** van de musea en bezoekerscentra in de Noordzeeprovincie. (zie tabel 1). De resultaten komen uit op **513** medewerkers (in koppen) in loondienst, samen goed voor **395** voltijdse equivalenten. Daarnaast steunt de werking van deze organisaties ook op **512** vrijwilligers en losse medewerkers, waaronder heel wat gidsen die instaan voor rondleidingen in de musea. Nog eens 49 provinciale en gemeentelijke ambtenaren zijn gedetacheerd naar een museum dat onder vzw-statuuut opereert zoals Mu.ZEE en In Flanders Fields. Ook een contingent van **118** jobstudenten kan in de vakantieperiodes aan de slag in een museumomgeving.

Het onderzoek polste ook naar de **budgettaire toestand** van de musea, een item dat door 97 actoren werd beantwoord. Het leeuwendeel (81%) poneert dat de inkomsten en uitgaven in evenwicht zijn, terwijl 18 musea (19%) toegeven te kampen met een deficit in het budget. Onder deze niet enkel 6 private actoren maar ook 12 overheidsgerelateerde musea. Een deel van de inkomsten komt uiteraard uit de **toegangsgelden**. De gemiddelde basisinkomprijs van alle West-Vlaamse musea bedraagt **3,5 euro**.

Tabel 1

Top 5 van het aantal werknemers in de overheids- en private musea (situatie eind 2012)

	Naam museum	Gemeente	Aantal medewerkers	VTE
Overheidsmusea	Musea Brugge (16 locaties)	Brugge	210	170
	Mu.ZEE vzw (3 locaties)	Oostende	49	41
	In Flanders Fields Museum	Ieper	30	25
	Stedelijke musea Kortrijk vzw (3 locaties)	Kortrijk	27	22
	NAVIGO Nationaal Visserijmuseum	Oostduinkerke	15	13
Private musea	Historium	Brugge	15	12
	Chocolademuseum Choco-Story	Brugge	11	7
	Bakkerijmuseum	Veurne	10	8
	Vredesmuseum IJzertoren	Diksmuide	9	7
	Frietmuseum	Brugge	6	5

BRON: bevraging door KHBO-studenten 2TDE eind 2012.

Bij de **private musea** ligt dat gemiddelde op **4,46 euro** terwijl de 74 **overheidsmusea** met **3,11 euro** de drempel gemiddeld een stuk lager leggen.

We vermelden ook dat diverse musea (zowel overheids- als private initiatieven) gratis te bezoeken zijn.

De vijf musea die qua prijsniveau de hoogste toppen scheren zijn allemaal private inrichtingen: **Historium** (Brugge), **Paul Delvaux** (Koksijde), **Talbot House** (Poperinge), **Choco-Story** (Brugge) en het **Vredesmuseum** in de IJzertoren in Diksmuide.

Bij de openbare musea zijn de prijstoppers:

In Flanders Fields in Ieper, **Groeninge, Gruuthuuse** en het **Memlingmuseum** in Brugge en **Domein Raversijde** in Oostende.

Een andere cruciale bron van middelen voor nogal wat musea zijn subsidies en die vloeien naar **51 (49%)** van de 105 bevraagde entiteiten, waaronder ook 16 private musea. 61 locaties genieten daarnaast op één of andere manier van een materiële ondersteuning door de lokale of provinciale overheid. In veel gevallen gaat het over het huren of ter beschikking stellen van gebouwen om het museum te herbergen. Maar ook sponsoring door

private personen of bedrijven is een inkomstenfactor voor 19 (18%) (voornamelijk private) musea.

Ruim 16% van de musea (vooral uit de private sector) haalt vaak noodzakelijke extra middelen uit de uitbating van een **horecazaak**. Een uitgesproken voorbeeld hiervan is het Talbothouse in Poperinge dat zijn rol als oorlogsmuseum koppelt aan een gastenverblijf met 10 kamers.

Het reduceren of elimineren van de huisvestingskost draagt voor nogal wat musea bij tot de continuïteit van de uitbating. Daarom is 23% van de musea zelf eigenaar van hun gebouw. Nog eens 53 inrichtingen (50%) resideren in een pand dat (quasi) kosteloos ter beschikking wordt gesteld door de lokale overheid en 13 andere uitbatingen (12%) gebeuren in een gebouw dat door een private persoon of bedrijf (bijna) kosteloos is toegewezen.

Bezoekersaantallen

Het aantal bezoekers dat de musea over de vloer krijgen is voor deze sector uiteraard een essentiële parameter. Van de 105 bevraagde actoren gaven 92 daaromtrent cijfers vrij. Dat is een grote respons, zij het met de wetenschap dat het in het geval van sommige private uitbatingen over ramingen gaat. De verzamelde cijfers leren dat 9 West-Vlaamse musea (zie **tabel 2**) meer dan 100.000 bezoekers halen. Daaronder ook 2 private spelers uit Brugge (**Choco-Story** en **Brouwerijmuseum De Halve Maan**) die overigens ook op de meeste andere parameters heel sterk scoren. Als nieuwkomer **Historium** zijn prognose waarmaakt en dus 200.000 bezoekers per jaar kan aantrekken, dan verwerft deze historische belevingsattractie meteen een tweede plaats in het klassement.

Opmerkelijk hoog is het **gemiddelde aantal buitenlandse bezoekers** dat de West-Vlaamse museumscene aantrekt: **42%** voor de ganse populatie. Verder uitgesplitst komt dat op 46,5% buitenlandse bezoekers voor de overheidsmusea en 35% voor de private inrichtingen.

Tabel 2

Top 11 bezoekersaantallen West-Vlaamse musea

Naam museum	Gemeente	Bezoekersaantallen 2011
Bruggemuseum Belfort	Brugge	250.095
Historium nv ⁽¹⁾	Brugge	200.000
In Flanders Fieldsmuseum	Ieper	177.232
Bruggemuseum O.L.V.-kerk	Brugge	171.261
Groeningemuseum	Brugge	160.263
Chocolademuseum	Brugge	140.000
Fort Napoleon	Oostende	120.672
Brouwerijmuseum De Halve Maan	Brugge	120.000
Sint-Janshospitaal	Brugge	106.162
Mu.ZEE vzw ⁽²⁾	Oostende	92.027
Bruggemuseum Stadhuis	Brugge	90.107

(1) Historium nv opende zijn deuren op de Markt van Brugge in november 2012 en mikt op 200.000 bezoekers in het openingsjaar

(2) Mu.ZEE overkoepelt drie musea

BRON: bevraging door KHBO-studenten 2TDE eind 2012.

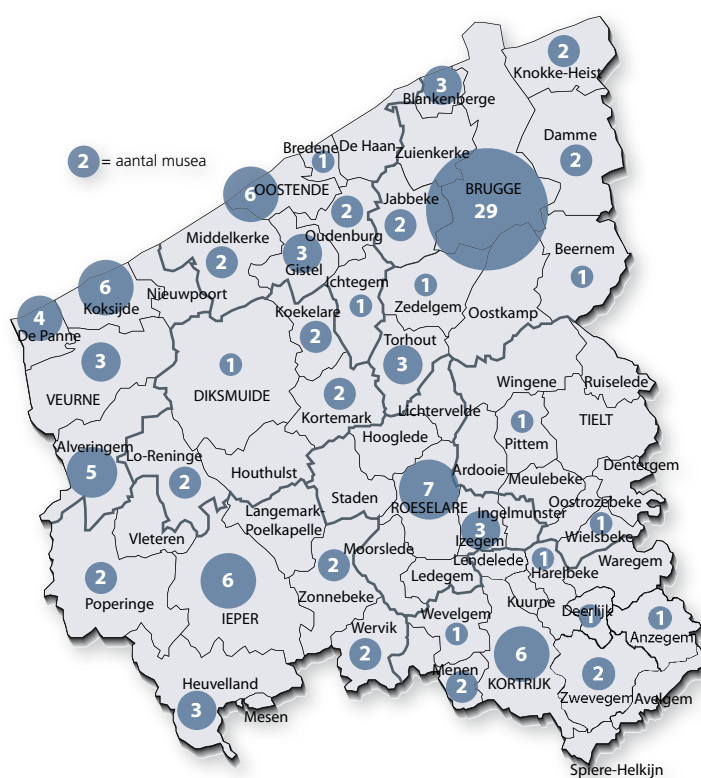
Brugge spant de kroon

Een geografische situering van de 123 musea, verspreid over de 64 West-Vlaamse fusiegemeenten, toont de uitgesproken dominante positie van Brugge als de museum(hoofd)stad van onze provincie. (zie **figuur 1**). Met 29 musea (waaronder ook 14 private actoren) steekt de Breydelstad torenhoog uit boven de andere steden en gemeenten. Nummer 2 in het klassement, de stad Roeselare, moet het met 7 musea doen.

Het onderzoek van WES en KHBO polste ook naar de **communicatie-inspanningen** van de West-Vlaamse musea. Uit de bevraging komt naar voren dat 88% van de West-Vlaamse musea over een eigen website beschikt. Het actief gebruik van sociale media zoals Facebook en Twitter is echter maar bij de helft (51%) aan de orde. De actoren werd ook gevraagd naar het budget dat zij op jaarbasis uitgeven aan promotie en publiciteit. Dat levert het gemiddelde bedrag van bijna **15.000** euro aan pr-budget per museum op en dat voor een populatie van 40 respondenten.

Figuur 1

Aantal musea per fusiegemeente in West-Vlaanderen

Uitgesplitst gaat het over ruim 19.500 euro bij de overheidsmusea en 5.800 euro bij de private spelers. Deze bedragen moeten we toch wat relativeren omdat vooral de grote musea bereid waren op deze vraag te antwoorden en heel wat kleinere actoren (met vaak een klein pr-budget) niet ingingen op deze vraag.

Toekomst: springlevend?

De verzamelde data over de West-Vlaamse musea leren dat de meeste van deze cultuurhuizen springlevend zijn en blijven investeren in hun toekomst. Dat blijkt ook uit het luik van de bevraging omtrent de toekomstopties. Een groep van 45 musea (of 54% van de respondenten) verklaart dat er plannen zijn om hun collectie uit te breiden en/of te vernieuwen. In sommige gevallen wordt ook gemikt op een ruimtelijke uitbreiding al dan niet op een andere locatie, zoals het stedelijke Vlamuseum in Kortrijk. Op de vraag of hun continuïteit verzekerd is in de komende drie jaren, zegt **96,5%** resoluut ja. Slechts in drie gevallen (telkens private musea) hangt het voortbestaan aan een dunne draad.

Conclusie

De West-Vlaamse musea zijn zeer verscheiden in hun inhoudelijk aanbod, hun organisatie-model, hun structuur en hun budgettaire evenwicht en balans. Ook in dit digitale tijdperk slagen ze erin om jaarlijks circa 2 miljoen bezoekers aan te trekken.

Om leefbaar te blijven en door te groeien moeten ze investeren in vernieuwing, in interactie met de bezoekers en in een verhoogde belevingswaarde. Dit in combinatie met een uitgekende marketing.

De kleine private musea die steunen op private collectioneers zijn kwetsbaar in hun voortbestaan en hengelen vaak naar een overname door de lokale of provinciale overheid. Maar het spreekwoordelijke West-Vlaamse ondernemingsinstinct maakt dat het wegvallen van sommige private actoren wordt gecompenseerd door de lancering van nieuwe particuliere initiatieven. De meeste professionele musea in West-Vlaanderen lijken niet veroordeeld om weg te kwijnen in de catacomben van de erfgoeddepots. Ze zijn niet gedoemd tot de mottenballen. Onze musea zijn geen mausolea.

Met dank aan Johan Verstraete, oud-student bachelor VHI-Toerisme, Niels Van Steelant, student 2TDE-KHBO-Toerisme en Ivan Landuyt, senior consultant WES voor hun inbreng in de verwerking van de enquête. ■

U kunt dit artikel lezen op tablet en downloaden via: www.westvlaanderenwerkt.be

